

Έξι θέσεις για την αναθεώρηση

Ακρίτας Καϊδατζής

Αν. καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου Α.Π.Θ.

1. Με την αναθεώρηση αλλάζει το συνταγματικό κείμενο, όχι (απαραιτήτως) το Σύνταγμα. Δεν είναι το ίδιο.

Για παράδειγμα, με την αναθεώρηση του 2019 προβλέφθηκε στο Σύνταγμα (άρθρο 73 παρ. 6) ο θεσμός της λαϊκής νομοθετικής πρωτοβουλίας. Δεν εκδόθηκε ποτέ ο εκτελεστικός νόμος που απαιτείται για την ενεργοποίησή του. Ο θεσμός προβλέφθηκε, αλλά δεν λειτουργεί. Το συνταγματικό κείμενο άλλαξε, το πραγματικό Σύνταγμα όχι (ακόμη). Η πραγματική αλλαγή θα έρθει όταν (και αν) εκδοθεί ο εκτελεστικός νόμος.

2. Το Σύνταγμα αλλάζει και χωρίς αναθεώρηση. Ενίοτε κατά τρόπο πολύ δραστικότερο από οποιαδήποτε αναθεώρηση.

Καμία συνταγματική αναθεώρηση δεν είχε αποτελέσματα τόσο εκτεταμένα όσο, για παράδειγμα, ο ν. 1329/1983 για την εφαρμογή της αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών και τη μεταρρύθμιση του οικογενειακού δικαίου, με τον οποίο διευρύνθηκαν τα (πραγματικά) συνταγματικά δικαιώματα του μισού πληθυσμού της χώρας. Η ένταξη της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες το 1981 ή η αναγνώριση της ατομικής προσφυγής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το 1985 είχαν (συνταγματικά) αποτελέσματα πολύ σημαντικότερα από οποιαδήποτε αναθεώρηση έκτοτε.

3. Τις αναθεωρήσεις τις κάνουν βουλευτές που είναι σε θέση να συγκροτήσουν πλειοψηφίες, κατά περίπτωση αυξημένες. Δηλαδή τις κάνει το πολιτικό σύστημα. Ένα κρίσιμο για κάθε αναθεώρηση ζήτημα είναι αν αυτή γίνεται από το πολιτικό σύστημα για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των πολιτών, δηλαδή του λαού, δηλαδή των πολλών, ή αν γίνεται για την

εξυπηρέτηση των συμφερόντων των πολιτικών ελίτ (και των οικονομικών ελίτ που τις στηρίζουν).

Καμία από τις αναθεωρήσεις του Συντάγματος του 1975 δεν έγινε για την εξυπηρέτηση των λαϊκών συμφερόντων. Όλες εξυπηρέτησαν, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, τις πολιτικές ελίτ και τις οικονομικές ελίτ που τις στηρίζουν. Η θέση αυτή χρειάζεται βεβαίως τεκμηρίωση που δεν μπορεί να γίνει στο σημείωμα αυτό. Για κάποιες πρώτες σκέψεις επ' αυτού βλ. παρακάτω, στο 6.

4. Το Σύνταγμα έχει μια κρίσιμη διαφορά σε σχέση με τους κοινούς νόμους. Οι κοινοί νόμοι απευθύνονται στους πολίτες, τους οποίους και δεσμεύουν. Τους θεσπίζει η πολιτική εξουσία, κυβέρνηση και νομοθέτης, για να ρυθμίσει, επομένως και να περιορίσει, τη δράση των πολιτών. Το Σύνταγμα απευθύνεται στην κρατική εξουσία, την οποία (υποτίθεται ότι) δεσμεύει. Το θεσπίζει η συντακτική εξουσία –ενεργώντας όχι ως αντιπρόσωπος, αλλά ως εκπρόσωπος των πολιτών (*we the people*)– (υποτίθεται) για να ρυθμίσει, επομένως και να περιορίσει, τη δράση των συντεταγμένων κρατικών εξουσιών. Με απλά λόγια: ο νόμος είναι το μέσο με το οποίο η κρατική εξουσία ελέγχει τους πολίτες, το Σύνταγμα είναι το μέσο με το οποίο οι πολίτες (υποτίθεται ότι) ελέγχουν την κρατική εξουσία.

5. Ο κυρίαρχος συνταγματικός λόγος τείνει να υποβαθμίζει το ότι οι κανόνες του Συντάγματος απευθύνονται στην κρατική εξουσία –όχι στους πολίτες– και δεσμεύουν μόνο την κρατική εξουσία –όχι τους πολίτες. Συνακόλουθα, κρίσιμο για κάθε αναθεώρηση ζήτημα είναι αν αυτή προέρχεται από τα κάτω (τους πολίτες) ή από τα πάνω (τις πολιτικές ελίτ). Οι διανοητικές ελίτ, περιλαμβανομένου και του κυρίαρχου συνταγματικού λόγου, κάνουν ό,τι μπορούν για να πείσουν τους πολίτες ότι η αναθεώρηση δεν είναι δικό τους θέμα, αλλά θέμα των ειδικών, και θα αποφασιστεί από τους αντιπροσώπους τους, από αυτούς που ξέρουν καλύτερα από μας για μας.

Με τη λεγόμενη επιτροπή Σπουρδαλάκη (Επιτροπή Διαλόγου για την Αναθεώρηση του Συντάγματος) που συγκροτήθηκε το 2016 έγινε για πρώτη φορά μια προσπάθεια, οσοδήποτε ατελής και ερασιτεχνική κι αν υπήρξε, να εμπλακούν οι πολίτες, οι από

κάτω, στη διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος. Η προσπάθεια αυτή λειοδορήθηκε άγρια και σνομπάρστηκε (ακριβέστερα, μποϊκοταρίστηκε) από τις πολιτικές και διανοητικές ελίτ, περιλαμβανομένου και του κυρίαρχου συνταγματικού λόγου.

6. Όλες οι αναθεωρήσεις του Συντάγματος του 1975 έγιναν για να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα του πολιτικού συστήματος. Μετά από κάθε αναθεώρηση το πολιτικό σύστημα βγήκε πιο ενισχυμένο και η εκτελεστική εξουσία πιο συγκεντρωτική και ανέλεγκτη.

Η αναθεώρηση του 1986 άνοιξε το δρόμο για την υπερ-ενίσχυση του πρωθυπουργού, για τη διαμόρφωση ενός εν δυνάμει ακραία πρωθυπουργοκεντρικού συστήματος που, υπό προϋποθέσεις, προσομοιάζει με εκλεγμένη δικτατορία (elective dictatorship). Όταν ο πρωθυπουργός ελέγχει πλήρως το κόμμα του, άρα και την κοινοβουλευτική ομάδα του, η κυβέρνηση είναι αυτή που ελέγχει τη βουλή και όχι το αντίστροφο. Ο κοινοβουλευτισμός αντι(δια)στρέφεται και, προφανώς, δεν λειτουργεί.

Η αναθεώρηση του 2001 υπήρξε ένας κυκεώνας φλύαρων, ανούσιων και περιττών προσθηκών που απλώς επιβεβαίωσαν ήδη επελθούσες αλλαγές στο δίκαιο. Τί ακριβώς μάς πρόσφερε η ‘ρητή’ τυποποίηση της αρχής της αναλογικότητας ή του κοινωνικού κράτους (άρθρο 25), όταν κανείς δεν διαφωνούσε για την ισχύ τους; Τί ακριβώς μας πρόσφερε η ‘ρητή’ αναγνώριση δικαιωμάτων που, έτσι κι αλλιώς, συνάγονταν από άλλα δικαιώματα ή ήδη κατοχυρώνονταν στο ενωσιακό δίκαιο (π.χ. άρθρο 9Α, προσωπικά δεδομένα) ή δεν είναι παρά κούφιας πομφόλυγες που δεν σημαίνουν απολύτως τίποτε (π.χ. άρθρο 5Α, δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας [sic, με κεφαλαία]); Επιμελώς συγκαλυμμένη μέσα σ’ αυτή την επίδειξη χαζοχαρούμενης συνταγματικής φιλαυτίας υπήρξε, ωστόσο, μια πιο σκοτεινή πλευρά της αναθεώρησης: ρυθμίσεις που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε ‘συνταγματικό ρουσφέτι’. Που ενισχύουν ακόμη περισσότερο την πολιτική εξουσία, χαρίζοντας προνόμια στην ίδια ή σε τμήματα των ελίτ που τη στηρίζουν. Τί άλλο παρά συνταγματικό ρουσφέτι υπήρξε η προσθήκη στο άρθρο 86 περί ευθύνης υπουργών της επονείδιστης διάταξης για την αδυναμία άσκησης δίωξης μετά την άρροδο της δεύτερης συνόδου της βουλευτικής περιόδου που έπεται της διάπραξης του υπουργικού αδικήματος; Δηλαδή η συνταγματική κατοχύρωση του κανόνα (που, σημειωτέον, στον κοινό νόμο είχε καταργηθεί από το 1997) ότι, σε περίπτωση που τις εκλογές κερδίσει το ίδιο κόμμα, τα υπουργικά αδικήματα μένουν ατιμώρητα. Τί άλλο παρά συνταγματικό ρουσφέτι υπήρξε η μισθολογική εξομοίωση των μελών του

Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, δηλαδή των δικηγόρων και νομικών συμβούλων του Δημοσίου, με δικαστικούς λειτουργούς (άρθρο 101Α);

Η αναθεώρηση του 2019 ενίσχυσε με άλλο τρόπο την πολιτική εξουσία. Της προσέφερε ανέξοδα επικοινωνιακό και συμβολικό πολιτικό κεφάλαιο. Μια σειρά από θετικές, καταρχήν, προσθήκες στο Σύνταγμα –ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα (άρθρο 21 παρ. 1), εξεταστικές επιτροπές με πρωτοβουλία της αντιπολίτευσης (άρθρο 68), λαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία (άρθρο 73 παρ. 6), εξομοίωση στρατιωτικών και τακτικών δικαστηρίων (άρθρο 96 παρ. 5)– για τις οποίες η πλειοψηφία *ως αναθεωρητική λειτουργία* κέρδισε τα εύσημα, η ίδια πλειοψηφία *ως εκτελεστική και νομοθετική λειτουργία* τις άφησε στα χαρτιά. Πεντέμισι χρόνια τώρα δεν τις ενεργοποίησε με την έκδοση των νόμων που απαιτούνται. Για να επιβεβαιώσει ότι, όταν το πολιτικό σύστημα δεν μπορεί ή, χειρότερα, δεν θέλει να αλλάξει κάτι, κάνει μια αναθεώρηση για να δείξει ότι, πάντως, προσπαθεί.